

Les composicions de Jacint Verdaguer, Narcís Oller i Àngel Guimerà i els gravats que els

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

Il·lustració Catalana (1880-1894)

Irene Sureda i Boixeda
(Universitat de Barcelona)

1. Introducció

La proposta d'aquest article parteix del treball de recerca sobre la revista gràfica *Il·lustració Catalana* titulat «La presència de Verdaguer, Oller i Guimerà a la primera etapa de la *Il·lustració Catalana* (1880-1894)».¹ En aquest treball es va fer una anàlisi inèdita de la presència d'aquests tres autors en aquesta revista, que encara no s'ha estudiat en profunditat. Així, hi fèiem un recull i una anàlisi centrada en Jacint Verdaguer, Narcís Oller i Àngel Guimerà, tant de les seves recepcions —tots els articles que fan referència a cadascun d'aquests autors— com de les seves composicions publicades a la revista. Havent realitzat un buidatge de textos i composicions en una base de dades, es van elaborar gràfics de les dades recollides. A partir d'aquestes, es va arribar a la conclusió que Jacint Verdaguer té moltes més obres publicades a la revista que no pas recepcions i que supera Narcís Oller i Àngel Guimerà tant en nombre d'obres com en nombre de recepcions; que Oller té més obres que no pas recepcions i que supera Guimerà en

1. Aquest treball es va presentar oralment a finals de curs 2013-2014 al Col·legi Sant Miquel dels Sants de Vic. Va ser dirigit per la professora Carme Codina Contijoch, amb l'assessorament de Ramon Pinyol i Laura Vilardell, professors de la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya. Una còpia del treball es pot consultar a la Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris de la UVic-UCC. Vegeu a l'annex el pòster per a la presentació oral del treball de recerca en les Jornades de recerca del Col·legi Sant Miquel dels Sants.

nombre d'obres; i, per últim, que Guimerà té més recepcions que no pas obres, i supera Oller en nombre de recepcions.

En aquest article hem aprofundit, en primer lloc, en la relació de composicions dels tres autors citats que es publicaren a la *Il·lustració Catalana*. En aquest punt es comptabilitza el nombre d'obres dels autors i de cada una s'especifica la data en què es varen publicar les composicions tractades, el llibre de què formen part, i, si és possible, el motiu de la seva publicació. En segon lloc, es referencien els gravats de la revista relacionats amb els tres autors i s'acaba amb els gravats vinculats a alguna de les seves composicions.

2. Jacint Verdaguer

2.1. Relació de composicions de Jacint Verdaguer

A la revista *Il·lustració Catalana* es varen publicar un total de 40 obres de Jacint Verdaguer entre els anys que ens ocupen, de 1880 a 1894. Així a continuació esmentem aquestes obres per anys i comencem per l'etapa 1880-1885.

L'any 1880 es varen publicar dues obres, la primera el juliol. És el poema «Riquilda, Fragment de la Llegenda de Montserrat», del volum *Llegenda de Montserrat*. Aquest poema es publicà perquè havia estat premiat amb la cítara d'or i plata a les Festes del Mil·lenari de Montserrat, celebrades aquell mateix 1880. El desembre aparegué un altre poema, «Cançó de Bressol», que es va incloure al volum *Idil·lis i cants místics*. El motiu de publicació és que entre 1879 i 1882 el poeta començà a fer un recull de poemes i cants amb l'objectiu d'incorporar la dimensió religiosa, teològica i mística a la seva imatge de poeta.²

L'any 1881 es publicaren tres poemes. A l'abril aparegué «À Jesús Crucificat», que pertany a *Idil·lis i cants místics*. El motiu de publicació és el mateix que el de «Cançó del Bressol». El juny aparegué «Sant Bernat», poema inclòs a *Lo somni de Sant Joan*. Es publicà per la celebració del Sagrat Cor de Jesús, que s'escau en juny —mes en què, de fet, aparegué a la revista. Ja per tancar aquest any, el setembre

2. TORRENTS, Ricard. *Jacint Verdaguer. Autobiografia literària*. Vic: Eumo Editorial, 2002, p. 47-66.

es publicà «Himne de Coronació a la Verge de Montserrat» per commemorar la coronació canònica de la Verge de Montserrat pel papa Lleó XIII, que va tenir lloc el dia 11 de setembre de 1881. Es diu que al decorat exterior del santuari de Montserrat hi havia pràcticament la mateixa decoració que hi havia hagut a les passades Festes del Mil·lenari. Al primer arc del pòrtic s'hi llegien els versos de la tornada del poema «Himne de Coronació a la Verge de Montserrat», de Verdaguer.

El 1882 es publicaren cinc poemes. El primer, de gener, es titula «Santa Caterina» i pertany a *Lo somni de Sant Joan*, llibre que endinsa Verdaguer en un escenari religiós de dimensions universals. Per aquest motiu va ser tan traduït i popular en els focus religiosos de l'Europa de l'època. Al febrer es publicà «A un viatger», inclòs a *Idil·lis i cants místics*. Gràcies a una nota a peu de pàgina, sabem que aquest poema dóna peu a la notícia que es va esgotar la primera edició d'aquesta obra. Tanmateix, en aquesta nota s'informa que s'estava preparant una segona edició, on s'inclouien diverses poesies inèdites de Verdaguer, una de les quals és «A un viatger». El juliol s'edità «La rosa marcida», que forma part del volum *Caritat*. Aquest poema es publicà ja que el músic Càndid Candi l'havia fet arribar a la redacció de la *Il·lustració Catalana*. La nota afegeix que aquesta composició musical va ser editada pel senyor Rafael Guàrdia i es podia comprar al seu magatzem, situat a la Rambla de les Flors. A l'octubre aparegué «La mort de Santa Teresa», que pertany a *Poesia dispersa*. Segurament es publicà amb motiu del 300 aniversari de la mort de Santa Teresa de Jesús, que va ser a l'octubre de 1582 —mes que coincideix amb la publicació de la revista. L'últim poema aparegué el novembre, és «Santa Cecília», i pertany a *Idil·lis i cants místics*. És molt probable que es publicqués en aquesta data amb motiu de la festivitat de Santa Cecília, corresponent al dia 22 de novembre.

El 1883 es publicaren cinc obres. La primera, del gener, porta com a títol «L'oreneta» i pertany al llibre *Pàtria* que no aparegué fins a 1888. Verdaguer el va dedicar a Francesc de Paula Aleu, director-editor del setmanari català *L'Aureneta* editat a Buenos Aires. Aleu va publicar en aquest setmanari en fulletó tota *L'Atlàntida* quan encara no s'havia fet l'edició barcelonina. El poeta de Folgueroles va quedar satisfet d'aquesta publicació i, en agraïment, li va dedicar el poema

«L'oreneta», segons Ramon Pinyol a «Verdaguer i la premsa».³ Aquest mateix mes de gener es publicà un altre poema, «A la mort de n'Antoni López», que Verdaguer escriu i dedica a Antoni López López, que havia mort a Barcelona l'any 1883. Tot i ser de família humil, es va convertir en un poderós indià que féu fortuna a Amèrica. Ell i Jacint Verdaguer tenien una relació amistosa, ja que Antoni López havia incorporat Jacint Verdaguer a la «Compañía Transatlántica» com a capellà quan el poeta estava malalt de tuberculosi. D'aquesta manera, Verdaguer va poder canviar d'aires i recuperar-se del tot de la seva malaltia des del 1874 fins al 1876, anant i tornant nou vegades a Amèrica.⁴ El juny es publicà «Los poetas a la Verge de Montserrat», que és una de les odes de *Montserrat*. Aquest poema va ser llegit a Sant Jeroni en l'excursió a Montserrat que l'autor féu amb els poetes rossellonesos. El 30 de setembre es publicà «L'aplech de Mongarri», una carta que podem trobar al número 35 de *La Veu del Montserrat*, publicat el dia 1 de setembre de 1883. Aquesta carta va acompanyada d'una nota a peu de pàgina que diu el següent: «Copiem de *La Veu del Montserrat* aquesta carta que Mossen Verdaguer escrigué á son amich lo canonge Collell, y qu' es un hermos quadro de costums del Pirineu». Per tant, es tracta d'una carta escrita per Verdaguer al canonge Collell publicada a *La Veu del Montserrat*. El novembre de 1883 aparegué «El plor de la tórtora», d'*Idil·lis i cants místics*. Es publicà aquest poema ja que Alexandre de Riquer va fer una il·lustració sobre «El plor de la tórtora», que va ser musicat per Francesc Alió, que al mateix temps va incloure partitures del poema musicat en aquest mateix número de la revista.

El 1884 es publicaren tres obres. La primera, un poema anomenat «Anyoransa a S. A. Doña María de la Pau. Princesa de Baviera», que pertany a *Pàtria*, que Verdaguer dedicà a Maria de la Pau d'Espanya, princesa de Baviera. El març aparegué «Passió de Nostre Senyor Jesucrist» que forma part de *Càntics*. Es tracta d'un poema publicat per Jacint Verdaguer l'any 1873. Al cap d'onze anys, la *Il·lustració Catalana* va decidir publicar-lo en un dels seus números. Entre el juliol i l'agost

3. PINYOL, Ramon. *Verdaguer i la premsa*. <http://www.bnc.cat/expos/expo-verdaguer/articles/pinyolit.pdf> [Consulta: 7 de setembre de 2014]

4. ENCICLOPÈDIA CATALANA. *Antoni López López*; ENCICLOPÈDIA CATALANA. *Jacint Verdaguer Santaló*.

de 1884 —en dos números de la revista diferents— es publicà «Excursió al Alt Pallars», una crònica de viatges que pertany a *Excursions i viatges*. En aquells moments el Pirineu era un territori desconegut i inexplorat, on Verdaguer feia excursions tant per conèixer el territori com per documentar-se, aprendre de la gent i conèixer el paisatge. És per aquest motiu que va recórrer l'Alt Pallars durant dies sencers, sol o acompanyat per un guia local.⁵

El 1885 es publicaren tres obres. El gener aparegué el poema «La veu de l'Atlàntida», que pertany a *Caritat*. Verdaguer el dedicà a l'escriptor i traductor de Granada, Francisco Díaz Carmona, que va publicar la traducció de *L'Atlàntida* al castellà i la va editar fent esforços econòmics. Entre febrer i març de 1885, en tres números de la revista, es publicà un dels escrits de viatges de Verdaguer, «Recorts de la costa d'Àfrica. Notes de una cartera de viatge» que pertany a *Excursions i viatges*. El motiu de publicació d'aquest text complet en prosa és el viatge que va fer Verdaguer al Nord d'Àfrica: fa referència a l'excursió en la qual, a bord del iot Vanadis i acompanyant Claudio López i alguns dels seus amics, va recórrer, al llarg dels mesos de març i abril de 1883, el litoral magrebí entre Tànger i Constantina. En essència és una recopilació de les seves experiències viscudes allà. El març es publicà el poema «Lo farell», que forma part de *Pàtria*, que es va escriure després de la visita al rei demanant-li protecció pels interessos de Catalunya. Segons Ricard Torrents, «Lo farell» és «un poema de to reivindicatiu inspirat en el clima de catalanisme polític de l'època del Memorial de greuges».⁶

Tot seguit ens endinsarem en l'etapa 1886-1888 de Verdaguer. El 1886, es publicaren un total de quatre obres. La primera entre el gener i l'abril —en 7 números de la revista diferents—, i és un llibre de viatges titulat *A vol d'aucell* —que pertany a *Excursions i viatges*. El motiu de publicació d'aquest text complet en prosa és el viatge que va fer Verdaguer al continent europeu per acompanyar l'industrial i mecenes Eusebi Güell. Per altra banda, a l'abril aparegué el poema «La portalada de Ripoll», que pertany a *Canigó* i que es publicà amb

5. Veg. el monogràfic de Muntanya. *Jacint Verdaguer excursionista. 125 anys després*. <http://docs.cec.cat/public/M-882.pdf> [Consulta: 7 setembre 2014].

6. TORRENTS, Ricard. *Jacint Verdaguer. Autobiografia literària*. Vic: Eumo Editorial, 2002, p. 47-66.

motiu de l'inici de la restauració de la portalada de Ripoll. El juny trobem a la revista un text en prosa titulat «La ermita del Mont», inclòs també a *Excursions i viatges*. Es diu que fou escrit a l'ermita del Mont, el mateix lloc on Verdaguer acabà d'arrodonir *Canigó*. L'última obra publicada l'any 1886 data del juny i es tracta del poema «Barcelona a Montpeller», que pertany a *Pàtria*.

L'any 1887 es publicaren dos poemes. El primer, el febrer, és «Los dos campanars», inclòs com a epíleg a *Canigó* en la 2a edició de 1901. Aquest poema es va publicar amb motiu del premi extraordinari obtingut al certamen anual de la Societat Agrícola, Científica i Literària dels Pirineus Orientals per la presentació del poema en qüestió. Pel que fa al segon text, es titula «La corona» i fou publicat a *Pàtria*. Es tracta d'un poema dedicat a la mateixa societat esmentada, que atorgà a Verdaguer un premi extraordinari per «Los dos campanars» en el certamen literari que aquesta societat havia organitzat.

El 1888 es publicaren quatre obres. En primer lloc, cal dir que es publicà sencer el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* entre gener, febrer, abril, juny, juliol i agost de 1888 i gener de 1889. Va ser publicat amb motiu del viatge que Jacint Verdaguer va fer a Terra Santa. El mes de setembre de 1888 aparegué el poema «Los mossos de la esquadra», que trobem a *Pàtria* i que es publicà a la revista per anunciar la publicació d'aquest volum. A l'octubre sortí a la llum el poema «Himne a la Verge de la Mercè», que pertany a *Càntics*. És un text que Verdaguer va compondre per a la cerimònia de coronació de la Verge de la Mercè. Finalment, el desembre es publicà el poema «Lo Noi de la Mare», inclòs a *Idil·lis i cants místics*. Es publicà segurament amb motiu de les dates nadalenques.

A continuació, ens endinsem a l'etapa corresponent als anys 1889-1894. El 1889 es publicaren a la *Il·lustració Catalana* dos poemes. El primer, al febrer, es titula «Sentint un rossinyol», inclòs posteriorment a *Aires del Montseny*. Es publicà aquest poema dedicat a «Lo Gayter del Llobregat» —pseudònim de Joaquim Rubió i Ors— ja que la Lliga de Catalunya havia organitzat una celebració amb motiu del cinquantenari de la publicació del seu primer poema en català el 16 de febrer de 1839 sota el mateix pseudònim. El 1889 la Lliga de Catalunya decidí celebrar-ne el seu cinquantenari i per això el trobem a la revista. El segon poema es publicà el desembre, es titula «Dolça càrrega» i pertany

a *Jesús infant*. És present a la revista amb motiu de la publicació del volum *Natzaret* que pertany a la trilogia *Jesús infant*.

L'any 1891 tan sols es publicà un poema de Jacint Verdaguer, concretament al gener d'aquell any. Aquest és «Lo pou de Maria», que pertany al volum *Betlem* publicat aquest any, dins del llibre *Jesús infant*.

El 1892 es publicaren tres poemes. El primer, del gener, «Adoració dels sants reis» —dins de *Roser de tot l'any*— va sortir a la revista amb motiu, segurament, d'aquesta celebració religiosa. No va ser fins a l'octubre que es publicà el segon poema, «Colom», de *Llegenda de Montserrat*. Es publicà amb motiu de la celebració del quart centenari del descobriment d'Amèrica, impulsat per Cristòfor Colom. Pel que fa a l'últim poema, aparegué el novembre, és «Estel de l'alba». Es tracta d'un poema nostàlgic dedicat a Miquel Costa i Llobera. Els motius de publicació no són del tot clars. No va ser fins al 1901 que es publicà, juntament amb d'altres poemes de l'autor, al volum *Aires del Montseny*. Per altra banda, com es pot observar en l'Epistolari Verdaguer, sabem que Costa i Llobera i Jacint Verdaguer estigueren en contacte epistolar. La carta més propera a la publicació del poema «L'estel de l'alba» fou el novembre de 1891, és a dir, justament un any abans de la seva publicació a la *Il·lustració Catalana*.

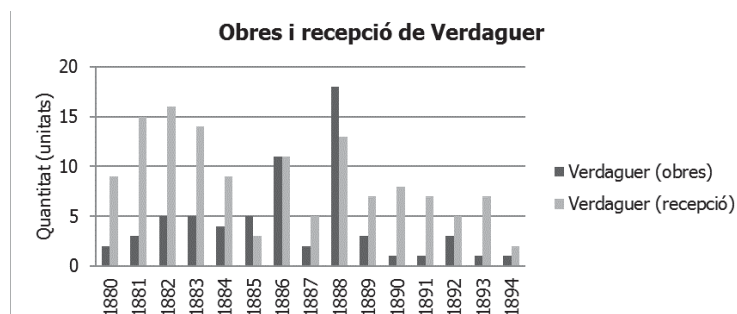
El 1893 hi ha tan sols un poema, «La coronació de Maria». Aquest poema es publicà l'agost, concretament el dia 15 —santa Maria— ja que la seva temàtica hi estava relacionada. Pertany a *Roser de tot l'any*, el qual s'anà publicant de manera fragmentada cada mes a *La Veu de Catalunya*, de manera que a cada dia li corresponia un poema diferent. A *La Veu de Catalunya*, «La coronació de Maria» es publicà el dia 13 d'agost d'aquell mateix any 1893. Dos dies després, el dia 15, la *Il·lustració Catalana* el va incloure en les seves pàgines.

El gener de 1894 —l'últim any de la primera etapa de la *Il·lustració Catalana*— aparegué un recull de vuit poemes de *Roser de tot l'any*, per tal de donar a conèixer el volum que acabava de sortir. Després d'anàlitzar els vuit poemes que no porten ni títol ni dia, podem dir que el primer correspon al dia 29 de gener; el segon al 9 d'abril; el tercer és el poema «Ales» que correspon al 13 de juny; el quart és del 3 de juliol; el cinquè és el poema «Sitio» del 30 de setembre; el sisè correspon al 23 de desembre; el setè al 28 d'abril i el vuitè al 17 de desembre. El ma-

teix gener hi trobem també el poema «Lo romaní», amb motiu de la publicació del tercer volum de *Jesús infant*, titulat *La fugida a Egipte*.

2.2. Valoració de la relació de composicions de Verdaguer

Tot i que en aquest article tan sols hem comentat les composicions de Verdaguer a la revista, ens ha semblat adient incloure el gràfic següent que permet veure alhora l'evolució de la publicació de les composicions verdaguerianes —obres— al llarg dels anys i l'evolució de les referències i articles sobre Verdaguer dins la revista —recepció.

Si valorem el conjunt de composicions de Verdaguer publicades a la revista, veurem que podríem definir l'etapa 1886-1888 com a culminant per diversos motius. En primer lloc pels viatges o excursions que queden recollits a l'obra *Excursions i viatges*. Aquest llibre inclou *A vol d'aucell*, «La ermita del Mont» i el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, entre d'altres, que són les obres que es publiquen per parts en números diferents. En segon lloc, considerem els anys 1886 i 1888 com a culminants per la publicació de «La portalada de Ripoll» i «Los dos campanars». Cal citar també que una de les altres obres més destacades de Verdaguer que es va publicar a la revista el 1888 és el poema «Lo pi de les tres branques», del volum *Pàtria*.

Cal tenir en compte que *Canigó* es va publicar l'any 1886 i, per la grandesa d'aquesta obra —una ullada al passat gloriós de la pàtria catalana—, es va coronar Verdaguer com a poeta de Catalunya, a Ripoll. També cal afegir que el 1888 Verdaguer va emprendre un viatge a Terra Santa, on va tenir una experiència religiosa i mística mentre

descobria que la seva vida no s'adequava als ideals de la perfecció que prediquen els evangelis. Un cop finalitzat el viatge i de retorn a Barcelona, va fer un canvi radical en la seva vida, tot reorientant també la seva activitat com a escriptor. Així doncs, passà a escriure la trilogia *Jesús infant*, que inclou poemes publicats a la revista com «Dolça càrrega», «Entre flors» i «Lo pou de Maria». Aquesta etapa, compresa entre 1889 i 1894, es caracteritza per la publicació de relativament poques obres en comparació amb els seus anys culminants.

2.3. Relació d'il·lustracions de Jacint Verdaguer

Per tancar l'apartat de Verdaguer, mostrarem la relació dels gravats sobre aquest autor. N'hi ha un total de 59 al llarg dels quinze anys d'edició de la primera etapa de la revista. D'aquests trobem dos retrats, un gravat del poeta de l'any 1881 realitzat per Antoni Castellucho Vendrell a partir d'una fotografia de Joan Martí, i un retrat que forma part d'un col·lectiu de Mestres en Gai Saber que apareix l'any 1883 de Pacià Ross i de Josep Thomas.

De les 57 il·lustracions restants, set són gravats que il·lustren poemes de l'autor. En trobem dos del poema «El plor de la tórtora» d'Alexandre de Riquer i de Thomas; un gravat de l'escena final de la introducció de *L'Atlàntida* de Simón Gómez i de Fusté; dos gravats sobre *Canigó* a partir d'una fotografia de J. Subietas-Lleopart i realitzats per Thomas; un gravat dedicat al poema sobre la mort d'Adolf Blanch, gravat que porta per títol un vers de Jacint Verdaguer «veus'aquí mon cos i ma sanch», realitzat per Thomas.

Els cinquanta gravats restants fan referència als llibres de viatge del poeta. Així, trobem nou gravats del llibre *Recorts de la costa d'Àfrica. Notas de una cartera de viatge*, realitzats per Emili Sivillà; vint-i-quatre gravats d'*A vol d'aucell. Apuntacions d'un viatge al centre y nord de Europa*, a càrrec de Joan Pinós, Thomas i possiblement Apelles Mestres. Tres gravats més que il·lustren *La ermita del Mont* de Thomas; dos de *Viatjes i excursions* de Ross. I finalment dotze gravats del *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* a càrrec de l'artista Andreu Solà i del gravador Josep Thomas.

3. Narcís Oller

3.1. Relació de composicions de Narcís Oller

A la revista *Il·lustració Catalana* es varen publicar un total de 26 obres de Narcís Oller entre els anys 1880-1894, que corresponen a la primera etapa de la revista.

Per començar, cal destacar que el primer any de publicació de la revista *Il·lustració Catalana* no es va publicar cap obra de Narcís Oller.

Seguint amb el 1881, hi ha tan sols una referència a Oller —que data del febrer d'aquell any. Es titula «Consistori dels Jocs Florals de Barcelona. Premis extraordinaris» i es tracta d'un suplement al cartell dels Jocs Florals: Oller era secretari dels Jocs Florals de Barcelona d'aquell mateix any 1881.

Quant al 1882, es publicà el març una narració, «Nosce Te Ipsum», que s'inclou a *Notes de color*, que va aparèixer com a volum un any després d'incloure el text a la revista. Continuant amb l'agost de 1882, es publicà a la revista una carta escrita per Narcís Oller titulada «Carta de Vichy». Aquesta carta només es va publicar a la revista, no pertany a cap obra i en aquesta Narcís Oller es dirigeix al director de la revista, Carles Sampons, per explicar les seves vivències a la localitat de Vichy, on havia anat amb la seva dona. En aquesta carta fa referència a dos autors els quals admirava molt: l'italià Edmondo De Amicis, el qual traduirà més endavant, i Théophile Gautier. A més, hi descriu els serveis que posseïa Vichy.

Al llarg de 1883 es publicaren a la revista tres obres d'Oller. El gener, un text anomenat «Comissió del monument a Clavé», el qual no s'incloué a cap llibre. Aquest explica que es va fer un monument a Josep Anselm Clavé, pel seu patriotisme i per considerar-lo un dels «fills de Catalunya». El febrer es publicà una narració titulada «Una visita», que pertany a *Notes de color*. Segurament el motiu de la publicació va ser el fet de fer publicitat del llibre, el recull de narracions d'Oller publicat el mateix 1883. Per acabar amb aquest any, entre l'abril i el maig es publicà, fragmentada en tres números diferents, «La calavera», novel·la curta que s'inclou també a *Notes de color*. Segurament el motiu de publicació va ser el mateix que hem comentat en el cas anterior, que és fer publicitat de la recent aparició del volum.

A l'agost de 1884 es publicà a la revista la narració d'Oller titulada «Mon primer sarau», que pertany a *Records de noi*. El motiu de publicació d'aquesta narració no queda massa clar. Per una banda, no podem dir que es publicués per tal de fer publicitat del volum al qual s'inclou, *Records de noi*, ja que no aparegué fins al 1929. Per tant, podria ser que es publicués simplement per donar a conèixer l'autor i la seva obra. Entre novembre i desembre de 1884 —fragmentada en quatre números diferents de la revista— es publicà la novel·la curta *La bufetada*, segurament per fer publicitat de l'edició en format llibre d'aquesta novel·la, corresponent al mateix 1884.

L'any 1885 no es publicà cap obra d'Oller. El 1886 es publicaren un total de quatre obres. En primer lloc, al febrer, una narració titulada «De pillo á pillo» —més endavant anomenada «De murri a murri», que pertany al volum *De tots colors*. Aquest volum es publicà en format llibre dos anys més tard, el 1888. En segon lloc, el juliol es publicà a la revista el prefaci escrit per Narcís Oller de «Memòries d'un nihilista», l'editor del qual va ser l'editorial *La Il·lustració Catalana* el mateix 1886. En tercer lloc, el setembre es publicà la narració titulada «Lo drama de Vallestret», que pertany a *De tots colors*. Possiblement es publicà per fer publicitat de l'autor i de la seva obra. Per últim, l'octubre de 1886 s'incloué la narració anomenada «En Baldomer Galofre», la qual s'inclou a *Prosa vària*. Es tracta d'una narració que fou escrita per Oller i Joan Sardà conjuntament i que es publicà per tal de fer propaganda de l'exposició pictòrica del seu amic i segurament parent, el pintor Baldomer Galofre i Giménez.

El 1887, a l'abril es publicà la narració «Un cop de sabre», que no consta publicada a les *Obres Completes* d'Oller. En segon lloc, al maig es publicà la narració «Gangues de l'ofici», que pertany a *De tots colors*. Es tracta d'una narració dedicada a un amic d'Oller, el paisatgista Modest Urgell Inglada —pintor i autor teatral català. En aquesta publicació, al peu de pàgina, hi apareix una nota que diu que l'argument de l'escrit és molt semblant al que va fer l'escriptor Paul Louis Courier. Per altra banda, cal dir que el desembre es publicaren dues narracions d'Oller. En primer lloc, «Enric Galwey» —que pertany a *Dispersos i inèdits*. Enric Galwey i Garcia va ser un pintor d'Olot que va fundar, juntament amb Modest Urgell Inglada —gran amic d'Oller—, la Societat Artística i Literària de Catalunya. I en segon

lloc, «Una llegenda de l'Engladina», que no està recollida a les *Obres Completes* d'Oller.

Quant al 1888, es publicaren dues narracions el mes de juliol: «La mort d'en Tallada» —que forma part de *Notes de color*, per tal de fer publicitat de *De tots colors*, llibre al qual pertany aquesta narració— i «En Joseph Estruch» que trobem a *Prosa vària*. Al desembre s'edità «Crepuscle d'hivern», que pertany a *Figura i paisatge*. El motiu de publicació d'aquesta darrera no queda gaire clar, tot i que podem deduir que es publicà perquè la temàtica del poema —hivern— coincideix en l'època de l'any en què es publicà.

El 1889, el març es publicà la narració titulada «Història bilingüe» i, el maig, s'edità a la revista la narració «A ca'ls padrins», que formen part de l'obra *Al llapis i a la ploma*, que va aparèixer com a volum el 1918.

Seguint amb l'any 1890, es publicaren dues obres d'Oller. La primera, el març, es titula «Eleonora Duse» i pertany a *Prosa vària*. La segona, a l'abril, es titula «La fàbrica» i forma part de *Figura i paisatge*.

Ni l'any 1891 ni el 1893 no es publicà cap obra de Narcís Oller a la revista, però sí el 1892: el novembre es publicà el primer capítol de la segona part de *La febre d'or*, segurament per promoure i difondre la novel·la d'Oller; el desembre es publicà la prosa titulada «La exposició nacional d'indústries artístiques», la qual no consta a les *Obres Completes* de l'autor.

Finalment, el 1894 es publicà tan sols una única narració d'Oller el mes de febrer, que porta per títol «La revolució de setembre» i que pertany a l'obra *Records de noi*.

3.2. Traduccions

A la *Il·lustració Catalana* es varen publicar un total de 12 traduccions de Narcís Oller entre els anys 1880 i 1894. A continuació les anirem comentant segons el país d'origen dels autors traduïts.

Començant pels autors francesos traduïts per Narcís Oller, en trobem un total de sis, i són Léon Gozlan, Benjamin Barbé, Louis Lurine, Albert Savine, François Coppée i Alphonse Daudet.

El mes de juny de 1881 es va publicar a la revista un article traduït de Léon Gozlan, titulat per Oller «Periódichs i Periodistas». L'article

original havia estat publicat al diari francès *Le Figaro*. A continuació ens fixarem amb *La desconsolada* de Benjamin Barbé —pseudònim d'Alexandre Dumas, fill. Oller la traduí i es publicà per parts a la *Il·lustració Catalana* entre juliol i setembre de 1881, tot i que s'edità en format llibre el 1882. El gener de 1882 trobem a la revista la traducció d'Oller de «L'oreiller» de Louis Lurine,⁷ obra que Oller titulà «Lo coixí». Entre novembre i desembre de 1883 es publicà a la revista la traducció «El beso», d'Albert Savine.⁸ El març de 1886 aparegué «La dobleta d'or», narració original de François Coppée.⁹ El gener de 1887 trobem a la revista la traducció d'una narració d'Alphonse Daudet que Oller titulà «Lo darrer llibre».¹⁰ El juliol de 1890 es publicà a la *Il·lustració Catalana* «Un malentés»,¹¹ que és la traducció d'una narració d'Alphonse Daudet.

Oller va publicar només la traducció d'una narració de l'italià al català a la revista. L'autor original de la narració traduïda per Oller, titulada *L'amor als llibres*, és Edmondo d'Amicis. La seva traducció aparegué a la revista el març de 1885.

Els autors russos traduïts per Narcís Oller són dos: Isaac Pavlovsky i Ivan Turguénev. És molt probable que Oller no traduí directament del rus, sinó que ho fes partint d'alguna traducció francesa del text original rus feta amb anterioritat. Entre l'abril i el juny de 1886 es publicà a la revista la traducció de *Memòries d'un Nihilista* —obra original d'Isaac Pavlovsky. El febrer de 1887 aparegué a la revista la traducció d'un text d'Ivan Turguénev: «Poemets en prosa. L'execució de Troppman». A l'agost de 1889 hi ha la traducció d'un text d'Isaac

7. Narració original: LURINE, Louis. «L'oreiller». Dins: *Ici l'on aime*. París: Librairie Nouvelle, 1861, p. 230-243.

8. De la narració original d'«El beso» d'Albert Savine no hi ha constància documentada de la seva publicació a cap obra. Es publicà seccionada en tres parts en tres números diferents de la revista, corresponent als dies 30/11/1883, 15/12/1883 i 31/12/1883. En el primer número hi trobem una nota a peu de pàgina que explica que la narració de Savine va ser premiada aquell mateix any 1883 al certamen de Digne (segurament Digne-les-Bains).

9. Narració original: COPPÉE, François. *Le loup d'or. Conte de Noël*.

10. Narració original: DAUDET, Alphonse «Le dernier livre». Dins: *Oeuvre. [Vol.]; texte établi, présenté et annoté par Roger Ripoll*, 1986, p. 738-741.

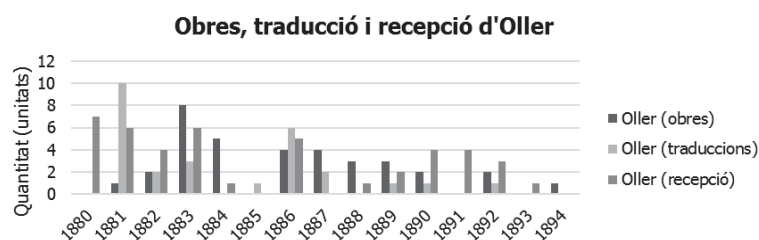
11. Narració original: Daudet, Alphonse «Un malentendu». Dins: *Femmes d'artistes*. Traducció castellana d'H. Giner: DAUDET, Alphonse «Por no entenderse». Dins: *Mujeres de artistas*, p. 90-109.

Pavlovsky publicat al diari francès *Le Figaro* el 20 de juliol de 1889, titulat «De Rússia a l'exposició a cavall».

Per últim, de Narcís Oller tan sols es va publicar a la revista una traducció castellà-català, concretament el juliol de 1892. La narració era de Josep Maria de Pereda, i portà com a títol «En candelero».

3.3. Valoració de la relació de composicions de Narcís Oller¹²

Igual que en el cas de Verdaguer, tot i que en aquest article tan sols hem comentat les composicions i les traduccions d'Oller a la revista, ens ha semblat adient incloure el gràfic següent que permet veure tant l'evolució de la publicació de les composicions —obres— al llarg dels anys i l'evolució de les traduccions ollerianes com l'evolució de les referències i articles sobre Oller dins la revista —recepció.

En primer lloc hem de destacar que la majoria d'obres de Narcís Oller presents a la revista són narracions, i també que hi ha tantes obres seves com traduccions.

El 1881 va ser l'any en què es varen publicar més traduccions, concretament un total de deu. En canvi, només es va publicar una obra al llarg d'aquest any. Continuant amb el 1882, s'igualava el nombre d'obres i de traduccions —dues obres i dues traduccions. El 1883 observem un augment en la quantitat d'obres, que coincideix amb la publicació de *Notes de color*, perquè a la *Il·lustració Catalana* es publicaren en aquest any dues narracions que s'hi inclouen, titulades «Una visita» i «La calavera» —publicada en tres parts, i per tant, en tres números diferents de la revista. Aquest any tan sols es publicaren tres traduc-

12. Evidentment inclou les obres originals i les traduccions d'Oller.

cions d'Oller. Per una banda, a l'any 1884 no hi trobem cap traducció d'Oller i, per altra banda, podem dir que hi ha una davallada del nombre d'obres. L'única de més rellevància i que va tenir més ressò en el marc d'aquest any va ser *La bufetada*, publicada en quatre parts i en números de la revista diferents. Aquesta davallada del nombre d'obres continua fins arribar a l'any 1885 —en el qual no se'n publica cap a la revista i s'inclogué tan sols una traducció. Continuant amb el 1886, el nombre de traduccions —sis— supera el nombre d'obres —quatre— i, en canvi, el 1887 el nombre d'obres —quatre— supera el nombre de traduccions —dues. A partir d'aquest any 1887, el nombre d'obres d'Oller publicades per any a la revista va disminuint progressivament fins que el 1891 no se'n publica cap. Malgrat aquesta tendència del nombre d'obres a la baixa, hi ha un petit increment l'any 1892 en la quantitat d'aquestes relacionada amb la publicació de *La febre d'or*. Quant a les traduccions, a partir de 1887 i fins al 1894 només se'n poden trobar tres, els anys 1889, 1890 i 1892.

La presència d'Oller a la revista, tant amb traduccions com amb obra seva, és, com veiem, desigual depenent dels anys, però té unes puntes considerables l'any 1881, el 1883 i el 1886.

3.4. *Relació d'il·lustracions de Narcís Oller*

Per acabar amb l'apartat de Narcís Oller, mostrarem la relació dels seus gravats. Només n'hi ha tres. D'aquests trobem dos retrats, un gravat del poeta de l'any 1883 realitzat per Josep Thomas i Pacià Ross, i un altre retrat d'Oller publicat a la revista l'abril de 1891, realitzat per Tomàs Pijoliu i Thomas. El gravat restant es publicà el mes de novembre de l'any 1886. Fa referència a l'autor en tant que consisteix en un retrat d'Isaac Pavlovsky, algunes de les obres del qual van ser traduïdes per Narcís Oller. Cal afegir que el gravador en aquest cas va ser P. Ross.

4. Àngel Guimerà

4.1. Relació de composicions d'Àngel Guimerà

A la revista *Il·lustració Catalana* es varen publicar un total de 19 obres d'Àngel Guimerà entre els anys 1880 a 1894. Per començar, el 1880 es publicà el poema «En la mort de Josep Rialp», que no s'inclougué a cap llibre.

El setembre de 1882 trobem a la revista el poema «Sempre», amb l'objectiu de fer publicitat del llibre al qual s'inclou, que és el *Llibre de l'Amor*, publicat per l'Estampa de la Renaixensa.

Seguint amb el 1883, el gener Guimerà forma part de la «Comissió del monument a Clavé» i signa, amb molts altres, un text explicatiu: a la revista es destaca que es vol fer un monument a Josep Anselm Clavé com ja hem vist amb Oller. El febrer d'aquest mateix any aparegué a la *Il·lustració Catalana* el «Discurs llegit en l'acte de la distribució de premis del Certamen celebrat a Valls», que féu Guimerà en absència del president Víctor Balaguer, el dia de l'entrega de premis del certamen literari celebrat a Valls pel Círculo Español amb motiu de l'arribada del ferrocarril. Ja per acabar amb aquest any, cal afegir que el juliol es publicà el poema «Ayger».¹³

En referència al 1886, trobarem a la revista quatre obres de l'autor. En primer lloc, el febrer, el monòleg titulat «La mort d'en Jaume d'Urgell». A l'abril, la tragèdia «Cançó de la escena II del primer acte de la tragèdia Lo fill del rei». El mes de maig es publicà el poema «Serenata», ja que estava a punt de sortir a la venda en la seva versió musicada, composta per Francesc Alió.¹⁴ Per últim, el juliol de 1886 aparegué a la revista el poema «Les aurenets»,¹⁵ el qual es publicà en part per mostrar l'excel·lència compositiva de Guimerà i en part per mostrar el gravat d'Alexandre de Riquer en el qual apareixen orenetes.

Seguint amb l'any 1887, podem dir que tan sols es publicà un poema el mes de juny, titulat «Confessió», per fer publicitat del recull

13. A les Obres Completes de l'autor, el poema es titula «Aster». OC Guimerà, *Poesies*, p. 1418-1421.

14. Segons la revista, es tracta d'un poema extret del tom inèdit *Cansons*, de Francesc Alió.

15. En les Obres Completes de l'autor, el poema es titula «Les orenetes».

Poesies. A més, aquests versos acompanyaven uns gravats fets per Josep Lluís Pellicer.

El gener de 1889 es publicà «Consistori dels Jocs Florals de Barcelona», és a dir, els premis extraordinaris del Cartell dels Jocs Florals de Barcelona de 1889 que va signat per Àngel Guimerà, Joan Permanyer, Fidel de Sagarminaga, Isidre Reventós, Joaquim Botet Sisó, Joaquim Cabot Rovira i Bonaventura Bassegoda. El mes de febrer es publicà el manifest «Monument a Claris. Als catalans», signat per Francisco de P. Rius i Taulet (president), Antoni de Bofarull (vicepresident), Gaietà Vidal de Valenciano, Josep Coroleu, Àngel Guimerà, Francesc Miquel Badia, Narcís Oller, Josep Yxart, Pere Pascual, Joaquim Riera Bertran, Conrat Roure, Felip Dalmases, Carles Pirozzini (secretari). En aquest article s'explica el motiu pel qual es pretenia fer el monument a Pau Claris: s'hi donen diverses raons, com ara que era un gran exemple a seguir pel patriotisme català, per ser una persona que, en plena decadència, defensava el catalanisme i feia de veu del poble català, tot reivindicant les llibertats del poble.

Ja per acabar amb l'any 1889, es publicà el «Discurs presidencial llegit en els Jochs Florals d'enguany», el qual va ser llegit per Guimerà com a president dels Jocs Florals de Barcelona de 1889.¹⁶

Seguint amb el gener de 1890, trobem publicada a la revista la tragèdia «Rei i monjo» per fer publicitat de la seva recent estrena. A l'agost trobem el monòleg «Mestre Oleguer». Per últim, el mes de novembre es publicà l'Acte II de la tragèdia «La boja», també per publicitar la seva recent estrena.

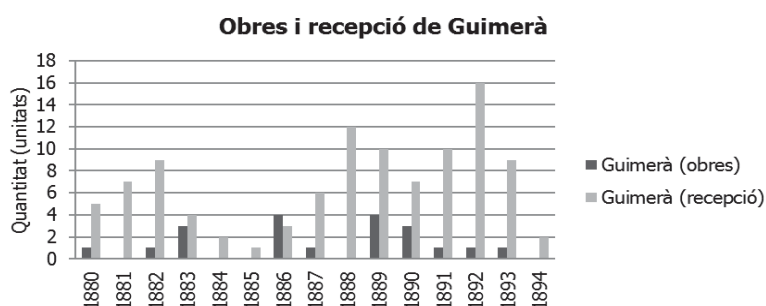
A l'any 1891 tan sols hi trobem un poema al mes de juny, el qual porta com a títol «En la mort del rey Joan Segon d'Aragó». Aquest poema de Guimerà va inspirar a Jaume Pahissa i Laporta per fer-hi els gravats que l'acompanyen. El juny de 1892 aparegué l'escena XVI del segon acte de «L'ànima morta», una tragèdia en tres actes que es troba a la revista per tal de fer-ne publicitat, perquè s'acabava d'estrenar el maig anterior.

16. En les *Obres Completes* «Jocs Florals de Barcelona. Discurs de presidència. En la festa de repartiment de premis celebrada a la gran sala de la Llotja el dia 5 de maig de 1889».

Ja per acabar amb la relació de composicions d'Àngel Guimerà, el gener de 1893 trobarem una nota al capçal de pàgina que acompanya el poema que comença «Es lo rey! Es lo rey...» de Guimerà, que explica el motiu pel qual es publicà en aquest número: el centenari de la mort del rei Lluís XVI de França. És extret del volum *Poesies* de Guimerà.

4.2. Valoració de la relació de composicions d'Àngel Guimerà

Com hem fet amb Verdaguer i Oller, incloem el següent gràfic per veure tant l'evolució de la publicació de les composicions poètiques i teatrals de Guimerà —obres— al llarg dels anys com l'evolució de les referències i articles sobre ell dins la revista —recepció.

La majoria d'obres presents a la revista són poemes, tot i que també hi ha algun fragment teatral. Des de 1880 fins al 1882 hi ha publicades a la revista entre una i cap obra l'any. No obstant això, el 1883 el nombre d'obres incrementa, coincidint amb la publicació del «Discurs llegit en l'acte de la distribució de premis del Certamen celebrat a Valls» i del poema «Aster». Els anys 1884 i 1885 no es publica cap obra de l'autor, tot i que el 1886 incrementa sobtadament el nombre d'obres, amb un total de quatre, una de les quals té a veure amb l'estrena de la seva obra teatral *El fill del rei*, «Cançó de la escena II del primer acte de la tragèdia Lo fill del rei». També trobem un monòleg anomenat «La mort d'en Jaume d'Urgell», i dos poemes, que són «Serenata» i «Les aurenetes». L'any següent, el 1887, només es publica un

sol poema de l'autor a la revista, titulat «Confessió». El 1888 no es publica cap obra, en canvi, el 1889, la quantitat d'obres torna a augmentar. Aquest augment té a veure, segurament, amb la presència de Guimerà als Jocs Florals com a president d'aquell any. Per concloure amb les obres de Guimerà, cal dir que a partir de 1889 el nombre d'obres de l'autor publicades a la revista va disminuint.

4.3. Relació d'il·lustracions d'Àngel Guimerà

Per acabar amb l'apartat d'Àngel Guimerà, mostrarem la relació dels seus gravats. N'hi ha un total de catorze. De l'autor trobem dos retrats, un gravat del poeta de l'any 1888 —gravat per Alexandre de Riquer i Pacià Ross— el qual porta com a títol «*D. Àngel Guimerà, Mestre en Gay Saber. Autor de la tragedia Mar y Cel*». Al cap d'un any, concretament el maig de 1889 un altre retrat de l'autor, titulat «*D. Àngel Guimerà, president dels Jocs Florals*», per P. Ross y A. Riquer.

A part dels retrats de Guimerà, trobem els gravats que són imatges vinculades a l'autor. El novembre de 1883 es publicà un gravat d'Emilia Palau González de Quijano amb motiu de la seva mort. A l'apartat de la revista titulat *Nostres grabats* s'explica que Guimerà l'havia nomenada reina dels Jocs Florals de 1876.

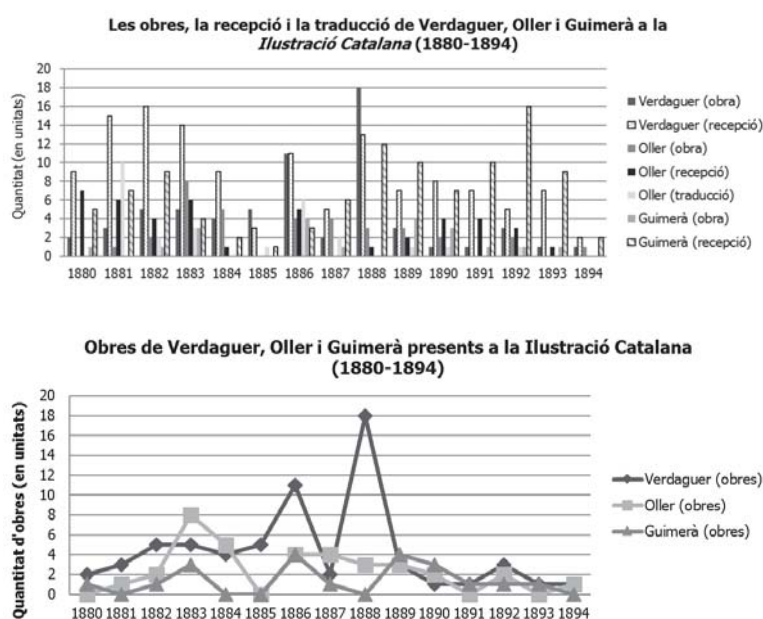
El juny de 1886 aparegué a la revista un gravat titulat *Confessió* de Josep Lluís Pellicer i que fa referència al text «Poesias» de Guimerà. El juliol d'aquest mateix any es publicà un gravat que acompanya el poema de Guimerà titulat «Las aurenetas» d'Alexandre de Riquer.

El febrer de 1891 es publicaren un total de cinc gravats —il·lustracions de Josep Cabrinety— que acompanyen l'obra «Carta a n'Àngel Guimerà» de Josep Yxart. El juny d'aquest mateix any es publicà un gravat realitzat per Jaume Pahissa i Laporta que acompanya el poema «En la mort del rey Joan Segon d'Aragó» de Guimerà.

Per últim, el gener de 1893 es publicaren tres gravats deguts a Antoni Fabrès i a Josep Lluís Pellicer, que acompanyen el poema de Guimerà «Es lo rey! Es lo rey».

5. A mode de conclusions

Presentem dos gràfics per concloure la part de les composicions. Tant el primer¹⁷ com el segon resumeixen visualment els aspectes comentats al llarg de l'article, això és, quantes obres dels tres autors es publiquen de 1880 a 1894 a la *Il·lustració Catalana*.

Començant per l'obra de Verdaguer publicada a la revista, veiem clarament que els anys en els quals n'hi ha més quantitat són el 1886 i el 1888 —amb un total de deu i divuit obres, respectivament. Aquests anys corresponen a l'etapa culminant del poeta, anys d'esplendor en què es publiquen obres rellevants de Verdaguer. Per acabar, podem dir que en la majoria d'anys —a excepció de 1883, 1884, 1887, 1889 i 1890— el nombre d'obres de Verdaguer presents a la revista és superior al nombre d'obres d'Oller i de Guimerà. És a dir, la quantitat

17. Tot i que en aquest gràfic hi consta la recepció dels tres autors a la *Il·lustració Catalana*, no es mencionarà al comentari ja que en aquest article no s'hi ha fet referència.

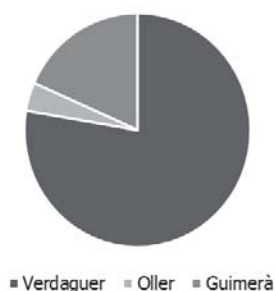
d'obres de Verdaguer és superior a la dels altres dos autors en deu dels quinze anys totals.

Seguidament farem referència a les obres d'Oller publicades a la revista. Cal dir que els anys de més producció d'obres són el 1883 i el 1884, amb un total de vuit i cinc obres, respectivament. Podríem dir, a grans trets, que l'obra d'Oller tendeix a situar-se per sota de l'obra de Verdaguer a excepció dels anys 1883, 1884, 1887 i 1890. Només en els anys 1889 i 1890 la quantitat d'obres de Guimerà presents a la revista superen el nombre d'obres d'Oller. Quant a les traduccions d'Oller, veiem que els dos anys en què n'hi ha més són el 1881 i el 1886, amb un total de deu i sis, respectivament.

Continuant amb Guimerà i fent referència a la seva obra, veiem que es publiquen poques peces seves a la *Il·lustració Catalana*. Així doncs, el nombre màxim d'obres publicades per any són un total de quatre, que corresponen als anys 1886 i 1887.

Per acabar, en referència a les il·lustracions, podem dir que el nombre d'il·lustracions de Verdaguer és molt superior al de les que trobem referents a Narcís Oller i Àngel Guimerà: Verdaguer té un total de cinquanta-nou gravats, dos dels quals són retrats. En canvi, trobem tres il·lustracions sobre Narcís Oller, dues de les quals són retrats, i, pel que fa a Àngel Guimerà, hi trobem catorze il·lustracions, dues de les quals són retrats.

Nombre d'il·lustracions de Verdaguer, Oller i Guimerà a la *Il·lustració Catalana*

Aquesta desproporció numèrica entre les il·lustracions dedicades a Jacint Verdaguer i a la seva obra, i les dedicades als dos altres escrip-

tors corroboren el fet que la presència de Verdaguer en la primera etapa de la *Il·lustració Catalana* va ser molt més nombrosa en quantitat i molt més important que la de Narcís Oller i Àngel Guimerà.

6. Bibliografia consultada¹⁸

- ALTÉS, Francesc Xavier. *Jacint Verdaguer i Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- ARCA. <http://www.bnc.cat/digital/arca/> [Consulta 14 juliol 2013]
- BONET, Laureano. *Literatura, regionalisme y lucha de clases (Galdós, Pereda, Narcís Oller y Ramón D. Perés)*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1983.
- Epistolari Verdaguer. Índexs*. Abans disponible a: <http://apps.uvic.cat/epistolari/index.php/verdaguer/menu/search> [Consulta: 28 juliol 2013]. Ara consultable a: <http://apps3.uvic.cat/epistolari/index.php/verdaguer/menu/search>
- «Espiritual i terrenal». Presentació de Victòria Palma. A: *Montserrat un símbol*. CCMA / Catalunya Música, 1 d'abril de 2006. http://www.edu3.cat/Edu3tv/Fitxa?p_id=24603 [Consulta: 25 juny 2013]
- FONTBONA, Francesc. «Jacint Verdaguer i les arts plàstiques». *Anuari Verdaguer 2002*, p. 143-155.
- GUIMERÀ, Àngel. *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1975-1978.
- OLLER, Narcís. *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1948; Barcelona: Selecta, 1985 [2a ed.].
- PINYOL, Ramon. «El recull *Caritat* i altres iniciatives literàries catalanes davant dels terratrèmols d'Andalusia de 1884». *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 19, 2011, p. 353-384.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon. «Les traduccions de Narcís Oller». Dins: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui Narcís Oller*. Valls: Cossetània, 1999, p. 317-327.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon. «Oller i Moragas, Narcís». Dins: Baccardí, Montserrat i Pilar Godayol (dir.). *Diccionari de la traducció*

¹⁸. No hem indicat en la bibliografia les entrades que s'han consultat de l'Enciclopèdia Catalana, ni les consultes puntuals al web *Escriptors.cat* ni a altres pàgines d'informació general sobre els tres autors.

- catalana*. Vic: Eumo Editorial - UAB - UIB - Universitat Jaume I - UVic, 2011. Ara disponible a: <http://www.visat.cat/diccionari/cat/traductor/581/oller-i-moragas-narcis.html>
- PINYOL, Ramon. *Verdaguer i la premsa*. http://www.bnc.cat/expos/expo_verdaguer/articles/pinyolit.pdf [Consulta: 7 de setembre de 2014]
- PALLÀS I GUASCH, JOSEP M. «Vida i obra: una visió global». A: *Narcís Oller*. <http://www.xtec.cat/~jpallas/> [Consulta: 24 novembre 2013]
- TORRENT, Joan; TASIS, Rafael. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Editorial Bruguera, S.A., 1966.
- TORRENTS, Ricard. *Jacint Verdaguer. Autobiografia literària*. Vic: Eumo Editorial, 2002.
- VERDAGUER, Jacint. *Canigó: Llegenda pirenyca del temps de la Reconquista. Cant sisé*. A: *Cervantes virtual*. Disponible a http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/canigo-llegenda-pirenyca-del-temps-de-la-reconquista--o/html/ff451400-82b1-11df-acc7-002185ce6064_9.html [Consulta 18 juliol 2013]
- VERDAGUER, Jacint. *Totes les obres*. Barcelona: Proa, 2003-2006.
- VERDAGUER, M. Àngels. «Jacint Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona. De la plataforma a la mitificació». A: *Joc literari i estratègies de representació. 150 anys dels Jocs Florals de Barcelona*, edició a cura de Josep M. Domingo. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 289-325. <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000190%5C00000061.pdf> [Consulta: 28 novembre 2013]

Annex

Pòster per a la presentació oral del treball de recerca en les Jornades de recerca del Col·legi Sant Miquel dels Sants (2014).

